

שרי האלפים ושבעים הזקנים

תגובות למאמריהם של יי מדן ושל יי בן-נון במגדים יז

במאמרו הגדול והמאלף על נדודי ישראל במדבר¹ מעיר ר' יעקב מדן שתיאור מינוי השופטים בתחילת ספר דברים "מאחד בתוכו בצורה ברורה שתי פרשיות שונות... פרשת יתרו (שמות, י"ח)... ופרשת מינוי הזקנים למנהיגי העם בקברות התאוה (במדבר, י"א)". בטוב טעם ודעת הוא משווה את לשון הכתוב במקומות השונים ומראה את הקשר ביניהם. באתי כאן להעיר שתי הערות, אחת כסיוע נוסף לדבריו, ואחת כחולק על נקודה אחת.

א. מלים רבות מן השורשים **א-ס-ף** ו**י-ס-ף** באות לאורך כל פרק י"א בספר במדבר, ומשמשות בתפקיד של 'מלה מנחה': "והאספֿף אשר בקרבו התאוה תאוה" (ד); "ויאמר ה' אל משה **אספה** לי שבעים איש" (טז); "הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם אם את כל דגי הים **יאסף** להם" (כב); "ויהי כנוח עליהם הרוח ויתנבאו ולא **יספו**" (כה); "**ויאסף** משה אל המחנה" (ל); "ויקם העם כל היום ההוא... ויאספו את השלל... הממעית **אסף** עשרה חמרים" (לב)².

ועל כן בפרשת דברים, כשמשה מתאר את ריבוי האוכלוסיה ומברך אותם לעתיד, הוא אומר "ה' אלהיכם הרבה אתכם... ה' אלהי אבותכם **יסף** עליכם ככם אלף פעמים" (א', ז). השימוש בביטוי זה מהווה הד לאותה מלה החוזרת בסיפור מנהיגי העם.

ב. הכותב עורך השוואה בין הכתוב בספר שמות "ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל, יראי אלהים, אנשי אמת, שנאי בצע" (י"ח, כא) ובין הכתוב בדברים: "הבו לכם אנשים חכמים ונבנים וידעים" (א', יג).

השוואה זו קשה ביותר, שהרי התכונות הכתובות בספר שמות הינם **מוסריות** ואילו אלו שבספר דברים הן בעיקר תכונות **אינטלקטואליות**. שנית, הפסוקים הסמוכים בפרשת דברים (י-יב, יד) כולם מתייחסים לפרשה בספר במדבר וקשה להניח שפסוק יג מתייחס לספר שמות דוקא. לדעתי יש להבין את הפסוק הזה כמתייחס לתיאור **המנהיגים שבספר במדבר** (פרק י"א) מטעמים אלו:

מנהיגי העם שנאספים על ידי משה מובאים סביבות אוהל מועד ושם משה רבנו

¹ יי מדן, 'איפה ואיפה - עיון בפרשיות נדודי ישראל במדבר', מגדים יז (אלול תשנ"ב), עמ' 61-90.
² גם בפרק הבא בספר במדבר (סיפור צרעת מרים) מופיע השורש **י-ס-ף**: "הלא תקלם שבעת ימים תסגר שבעת ימים מחוץ למחנה **ואחר תאסף**... והעם לא נסע עד **האסף** מרים" (י"ב, יד-טו).

מאציל מרוחו עליהם "וְיִאָּצֵל מִן הַרוּחַ אֲשֶׁר עָלָיו... וְיִהִי כְנוּחַ עֲלֵיהֶם הַרוּחַ וְיִתְנַבְּאוּ וְלֹא יִסְפוּ" (פסוק כה) "ומי יתן כל עם ה' נביאים כי יתן ה' את רוחו עליהם" (פסוק כט). מנהיגי העם מקבלים אפוא את רוח ה' במנה דגושה.

הביטוי "רוח ה'" מופיע גם בכמה וכמה מקומות בתנ"ך - וברובם יש קשר לחכמה, תבונה, ודעת. למשל: "ראה קראתי בשם בצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה. ואמלא אותו רוח אלהים בחכמה בתבונה ובדעת" (שמות, ל"א, ג; וכן בפסוק המקביל, שמות, ל"ה, לא); "ויצא חוטר מגזע ישי... ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה'" (ישעיהו י"א, א-ב).

נוסף לכך ישנם כמה פסוקים המדברים על דרכי ה' בבריאת העולם כפעולה של חכמה, תבונה, ודעת: "ה' בחכמה יסד ארץ כוונן שמים בתבונה, בדעתו תהומות נבקעו" (משלי, ג', כד).

מכל זה עולה שרוח ה' היא חכמה, בינה (או תבונה) ודעת. והפסוק "הבו לכם אנשים חכמים ונבונים, וידעים"³ (דברים, א', יג) מקביל בצורה נפלאה לתיאור מנהיגי העם בספר במדבר כזקנים המלאים רוח ה'.

* * *

גישתו של הרב יואל בן-נון בפירוש הפרקים הראשונים בספר דברים⁵ יכולה לפתור פסוק שרבים התקשו בו. בתיאור ההיסטוריה העתיקה של ארץ שעיר כותבת התורה "ובשעיר ישבו החרים לפנים ובני עשו יקשום וישמדם מפניהם וישבו תחתם כאשר עשה ישראל לארץ ירשתו אשר נתן ה' להם" (דברים, ב', יב). הקושי ברור לעין כול, שהרי בני ישראל לא הגיעו עדיין לארץ ישראל ואיך מוצג כיבושה כעובדה שכבר אירעה? רשב"ם הבין כנראה שיש לפרש "עֲשָׂה" כאילו כתוב "יַעֲשֶׂה": "אם לאומות הללו נתן נחלה לכבוד אבותינו כל שכן שיקיים ישראל לתת להם נחלת עמים שנשבע לאבות". אך פירוש זה דחוק ביותר. ספורנו ושד"ל מפרשים שכוונת הפסוק לכיבוש ארץ סיחון ועוג,

³ בפרק זה מתואר מלך המשיח העומד לשפוט את העולם "ולא למראה עיניו ישפוט... ושפט בצדק דלים" (ישעיה, י"א, ב), והוא מלא רוח ה' וכולל בתוכו תכונות חכמה, בינה ודעת. כלומר המנהיג והשופט האידיאלי הוא בעל אותן תכונות שמשם תיאר בתחילת פרשת דברים!

⁴ לפי פשוטו של מקרא "ידעים" אין פירושו 'מוקרים' אלא 'יודעים', מלאי דעה. רק לפי פירוש זה שלושת הביטויים חכמים, נבונים וידעים הם מעניין אחד. כך משתמע גם מפסוק מקביל בקהלת: "וגם לא לחכמים לחם וגם לא לנבנים עשר וגם לא לידעים חן" (קהלת, ט, יא). כך פירשו גם התרגומים הארמיים (אונוקלוס: מִדְעָן; המיוחס ליונתן: מְרִי מְנִדְעָא) וראה בדברי ר' דוד צבי הופמן בפירושו לפסוק הזה.

⁵ י' בן-נון, "הארץ" ו"ארץ כנען" בתורה, מגדים יז (אלול תשנ"ב), עמ' 9-46.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

ומשה רבנו מעיר מעין הערה "בעת כתיבת התורה, שכבר כבשו סיחון ועוג שהיו מלכים גדולים ואדירים בזמן מועט שלא כמנהג העולם" (ספורנו).⁶
דברי הרב יואל בן-נון מחזקים פירוש זה, שרואה בשטחי סיחון ועוג "ארץ ירושתו" של עם ישראל אשר "נתן ה' להם" ורואה בכיבוש הזה תחילת מימוש ההבטחה לאברהם אבינו.

⁶ פירושו של רמבמ"ן ב"ביאור" לפסוק זה היה אחד המוקדים בפירושו שמתנגדו נתלו בהם. וראה ליקוטי חתם סופר (תשכ"ה), עמ' סה. וראה גם: Shmayet Z. Leiman, 'R. Moses Schick: The Hatam : Sofer's Attitude Toward Mendelsohn's *Biur*', *Tradition* Spring 1989, 24:3, pp 83-86.